

Het waagstuk aangaan, zonder garanties vooraf

Conferentie Radicaal Geloof Leren Leven - 31 oktober 2017

Lezen Esther 4: 1 - 17

We zijn wel vertrouwd met de geschiedenis van dit bijbelboek. Haman, de vleesgeworden antisemiet, die het toelegt op de uitroeiing van het Joodse volk in het Perzische rijk van koning Ahasveros. Mordekai en zijn beeldschone nicht en adoptiefdochter koningin Ester weten dit plan te verijdelen, zodat deze grote dreiging wordt afgewend. En de Joden sindsdien in dankbare herinnering het Purimfeest vieren. Hier in hoofdstuk 4: 12 - 14, in de repliek van Mordekai op de bezwaren van Ester, hebben we wel de crux van dit bijbelboek. Ester heeft ernstige bedenkingen: zij kan toch moeilijk ongevraagd tot de koning gaan en clementie vragen voor haar volksgenoten? Dat is een breuk met alle decorum en protocol van het koninklijk paleis en zeker niet zonder risico. Van groot ongenoegen van de koning, met mogelijk haar dood tot gevolg. In dit bijbelboek wordt opvallend genoeg de naam van God nergens expliciet genoemd, maar in de reactie van Mordekai komt duidelijk een vast vertrouwen naar voren in Gods voorzienigheid, die trouw blijft aan het verbond met Zijn volk en hen zal bewaren door de crisis heen, linksom of rechtsom. Maar ook dit is opmerkelijk: Wie weet, Ester, wie weet.... Is in deze bijzondere samenloop van omstandigheden niet Gods hand te ontdekken, waardoor Hij werkt in alles naar de raad van Zijn wil? Ben jij, Ester, misschien de juiste vrouw, op de juiste plaats, op het juiste moment, om nu handelend op te treden? Mordekai poneert het niet als vaststaande zekerheid, immers, 'the proof of the pudding is in the eating'. Dit vermoeden zal toch ook nog proefondervindelijk getoetst moeten worden aan de harde praktijk. Uiteindelijk gaat Ester mee in de redenering van haar oom en is ze bereid het risico te lopen. Ze zal zichzelf ongevraagd bij de koning laten aandienen. Zo zal de geloofshypothese van Mordekai beproefd worden. Hebben we hier inderdaad te doen met het voorzienend handelen van God, die in de wisselvalligheden en toevalligheden van het paleiselijk bedrijf Zijn plan tot bewaring van Zijn volk wonderlijk gaat volvoeren door middel van deze Joodse koningin, of is hier de wens al te zeer de vader van de gedachte? In ieder geval, Ester is bereid om te leven met de gevolgen van haar keuze. Ze zal het waagstuk aangaan - "kom ik daarbij om, dan kom ik daarbij om".

We mogen ons afvragen wat er in het hoofd van Ester is omgegaan, tussen dat indringend appél van Mordekai aan haar adres (vers 14) en haar besluit in vers 15 - 17. Ze zal het waagstuk aangaan en de risico's aanvaarden. Hoeveel tijd zal er verstreken zijn voordat ze zover was om haar besluit mee te delen? Kost dat een uur, een halve dag, is dat na een doorwaakte nacht? We weten het niet. Maar het is zeer voorstelbaar dat vragen als deze door haar heengegaan zijn: Waarom ik? Waarom komt dit op mijn pad? Waarom overkomt dit mij in mijn levenstijd en word ik geroepen om in deze tijd van crisis en onbehagen mijn leven op het spel te zetten? Zoals de Hobbit Frodo, wanneer hij van Gandalf hoort wat voor gevaarlijke ring hij heeft geërfd en dat die ring vernietigd moet worden in de doemberg van het land Mordor, dan uitroept: "Ik wou dat het niet in mijn tijd behoefde te gebeuren!" Waarop Gandalf antwoordt: "Ik ook en dat geldt voor allen die in een dergelijke tijd leven. Maar die beslissing is niet aan hen. Het enige dat wij moeten beslissen, is wat wij zullen doen met de tijd die ons gegeven is."i Of schuiven we nu Ester al te westerse zielenroerselen in de schoenen? Maar als ze een beetje mens is als wij en als ze maar enigszins lijkt op die andere personen in de Bijbel, die hebben geworsteld met hun roeping en met de tijd, waarin ze hun bediening moesten uitvoeren, dan heeft ze zich dit wel degelijk afgevraagd. Maar dit werd de uitkomst: ze heeft het gewaagd, zonder garanties van slagen van deze onderneming vooraf. En het is ook niet zo, dat iedereen die het waagt voor en met God, de uitdaging in de tijd aangaat, altoos aan het langste eind trekt. Er was een van tevoren bereidheid om de risico's van het waagstuk te dragen, maar het pakte niet altijd glorieus uit. Dit is ook opmerkelijk aan die bijzondere galerij van

geloofsgetuigen in Heb. 11: 32 - 38. Hier worden in het eerste deel vele voorbeelden opgesomd van daadwerkelijk en gedurfd godsvertrouwen en de uitkomsten waren soms zeer indrukwekkend. Dit zijn geloofsmonumenten in de tijd geworden. Maar het tweede deel van de opsomming vertelt van iets anders. Deze geloofsgetuigen waren even gelovig, dapper en toegewijd. Ze zijn eveneens het waagstuk aangegaan, niet van tevoren wetend hoe de uitkomst zou zijn. In hún geval werd het een tragisch verhaal van mislukkingen, vervolging, eenzaamheid. Rondzwervend in hun schapenvachten en geitenvellen waren zij vreemdelingen op aarde en werd dit hun motto: "Here God, wij zijn vervreemden door te luis'tren naar uw stem; breng ons saam met uw ontheemden naar het nieuw Jeruzalem."ⁱⁱ

Hoe zullen wij de Reformatie typeren? Ligt niet de essentie hierin, dat het ging om mensen, aangedreven door een sterke heimwee naar het oorspronkelijke. Met de slogan van de Humanisten als het startpunt voor hun programma's: Terug naar de bronnen, bepaald het NT en het getuigenis van de kerkvaders! Vanuit een verlangen dat in het met een frisse blik lezen van de brongetuigen ze opnieuw de realiteit van het evangelie op het spoor zouden komen. Door het met gespannen aandacht lezen en verwerken van het NT en de kerkvaders weer aansluiting vinden bij de Heilsbron, die Christus is. Maar hoe wij de Reformatie ook verder theologisch evalueren en verdisconteren, het is ook een tijd geweest van profeten en leraars voor Christus' kerk, van bekende en onbekende martelaars. Van gelovigen, hoezeer ook vogels van divers pluimage, die het hebben gewaagd voor God. En voor wie de zaak van Christus het waard was om veel, soms alles, op het spel te zetten. Uit hetzelfde hout gesneden als koningin Ester. En hun moedige daden en woorden zijn voor ons soms even iconisch als die uit de galerij van geloofsgetuigen in Heb. 11. Om het in dit kader maar bij het voorbeeld van Luther, als pars pro toto, te houden. Aan de vooravond van de Rijksdag in Worms in 1521, waar hij ontboden was door keizer Karel V, en hij ging omdat hij de gelegenheid zag om in het openbaar te getuigen. Gewaarschuwd dat zijn leven gevaar zou lopen, ondanks de keizerlijke vrijgeleide, zei hij: "Ik mag er niet aan twijfelen dat God mij roept als de koning mij ontbiedt. En wanneer ze mij, wat waarschijnlijk is, grijpen (want ze zullen mij wel niet roepen om zich door mij te laten onderwijzen), dan moeten wij de zaak aan God overlaten. Want ook nu leeft en regeert nog dezelfde God, die de drie jongelingen in de vurige oven in Babel behoevde."ⁱⁱⁱ En staat hij eenmaal in die zaal, voor alle rijksgroten en de keizer en men wil dat hij rechtuit antwoordt, zegt hij: "Omdat uwe keizerlijke majesteit en uwe hoogheden een eenvoudig antwoord wensen, zal ik het onomwonden en ondubbelzinnig geven: tenzij ik door getuigenissen van de Schriften of door een ontegenzeggelijke bewijsvoering overtuigd wordt ben ik overmeesterd door de door mij aangehaalde Schriften en is mijn geweten gevangen genomen door Gods Woord; herroepen kan en wil ik niets, omdat het niet veilig en rechtschapen is iets tegen het geweten te doen."^{iv} En dan tot slot, al dan niet oorspronkelijk: "Hier sta ik, ik kan niet anders; God helpe mij, amen."^v Wat zal hij een hermeneutische horizonversmelting hebben ervaren, wanneer hij zijn koers en gang overdacht in het licht van Mat. 10: 18: "U zult ook geleid worden voor stadhouders en koningen om Mijnentwil, tot een getuigenis voor hen en voor de volken." Maar dit is de zaak: hoewel hij had kunnen wegduiken voor de uitdaging van zijn tijd en cultuur, deed hij het niet. Zoals ook Ester een andere keuze had kunnen maken en had kunnen redeneren: Dit waagstuk is mij te spannend. Wie weet, als ik toch stil in een hoekje blijf zitten, ontspring ik deze dans en waait deze storm wellicht aan mij voorbij. Voor Luther en talloze anderen, bekend of onbekend, is er de worsteling geweest, soms herhaaldelijk: Waarom ik? Waarom niet iemand anders in een andere tijd? Maar ze hebben het gewaagd voor de zaak van Christus en er waren geen garanties vooraf. Wat mij betreft blijven we ook zo over de Reformatietijd denken: vol verhalen van mensen, die ervoor kozen om de uitdaging van hun tijd niet uit de weg te gaan, maar kleur te bekenden. Ze gingen het waagstuk aan en de uitkomsten zijn zeer wisselend geweest.

Zo landen we aan in onze eigen tijd. Hier staan wij. Hoe liggen voor ons de uitdagingen? Wij die leven in deze soms ironische, soms cynische, laatmoderne westerse cultuur, die zich voor ons ook nog eens specifiek aandient in de context van deze Lage Landen bij de zee. Soms zegt een krantenartikel het in bondigheid en beknoptheid pregnanter dan de brede godsdienstsociologische of theologische verhandelingen. Een artikel van Gert-Jan Segers, toen nog directeur van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie, verschijnt in het Nederlands Dagblad, 2 maart 2010. Een artikel onder de kop: "Waarom hebben wij God verlaten?" Na jarenlange ervaring in diverse buitenland is hij met gezin weer teruggekeerd op vaderlandse bodem en vanuit een verse en hernieuwde kennismaking met het geestelijk klimaat in eigen land, schrijft hij dan: "Maar Nederland, allemensen, wat is dat toch met Nederland? Ons lieve landje lijkt soms wel een vervloekt stukje op Gods aarde. Een uithoek in de wereld waarin Gods Geest zich lijkt stil te houden, waar de wind van het ongeloof over de poldervlakte giert, waar de scepsis ons met de Hollandse melk wordt ingegoten." En dan vervolgt hij met te zeggen wanneer dit hem persoonlijk sterk ging aangrijpen. Een "lawaaimakende ex-gelovige op afstand", zoals Maarten 't Hart, doet hem eigenlijk niet zo heel veel. Maar, "vele malen moeilijker is het als heel dichtbij iemand van God losraakt. Als je ziet dat voor een beminde God irrelevant is geworden en het geloof een curiositeit Ze kennen de Bijbelverhalen, ze weten hoe christenen hun geloof verdedigen, ze hebben vast ontroerende getuigenissen gehoord, aansprekende preken beluisterd. Wat zou ik daar nog aan kunnen toevoegen? Een verdrietige vorm van berusting komt over me en ik vraag me af: Mijn God, mijn God, waarom hebben ze U verlaten? Soms herinner ik me in dat soort situaties hoe twijfel ook door mijn eigen hart gierde en soms opnieuw aan de deur van mijn hart klopt Maar wat ik vooral voel, is een grote bezorgdheid over mijn drie dochters die hun pubertijd nog voor zich hebben liggen. En een bezorgdheid over de uitgedunde kudde gelovigen hier. O God, laat niet los wat U hier in de lage landen ooit bent begonnen. Waai met uw Geest, niet alleen in verre buitenland, maar ook hier.... Laten we weer met elkaar bidden, veel bidden. Laten we God weer terug bidden in onze eigen levens, in die van onze beminden, zodat we weer warm worden van het evangelie. Want het is hier zo koud geworden." Ik heb Segers uitgebreid willen citeren, want wie van ons herkent zich niet in deze hartenkreet? Dit grijpt mij in ieder geval bij de keel: als de statistieken van kerkverlating opeens gedaante krijgen in het gezicht van je eigen vlees en bloed of van jongeren uit onze eigen geloofsgemeenschappen. Voor mij een uiterst pijnlijk en verdrietig raadsel en ik herhaal dan: Mijn God, mijn God, waarom hebben ze U verlaten? En waarom staan we erbij en voelen we ons daar zo machteloos en sprakeloos bij? Perspectief biedend is dan wat Wim Dekker ons aanreikt in zijn boek "Marginaal en Missionair; Kleine theologie voor een krimpende kerk". Daarin brengt hij naar voren dat de gestalte van lijden om Christus' wil in het NT en in de Vroege Kerk en nog zo vaak vandaag de gestalte is van zware vervolging en verdrukking. Maar voor ons een andere gestalte aanneemt, namelijk die van treuren om de afval om ons heen, zoals we dat meemaken in gemeenten die ophouden met bestaan of met kinderen die afhaken bij het geloof. Dekker vraagt zich af: "Wat levert de afval ons vandaag spiritueel op? Is er het diepe besef dat we in de afval te maken hebben met de gestalte van de Gekruisigde in ons midden en dat we zo ook zelf dichterbij de Gekruisigde komen te staan? De christenen in de Vroege Kerk wisten zich in benarde omstandigheden dicht bij de Gekruisigde. Ze voelden Zijn wonden in hun wonden. Kruis en opstanding waren voor hen geen theoretische begrippen, maar die waren onlosmakelijk verbonden met de levende Persoon die zij volgden. Daar kunnen wij van leren. Door ons te identificeren met de Gekruisigde, de Verworpene en Verlatene, de Eenzame aan het kruis, zullen we ook de kracht van Zijn kruis ervaren. Hoe zouden we met een boog om de Gekruisigde heen lopen? Dan spreken we wel over Hem, maar durven niet de weg in te slaan van de gemeenschap aan zijn lijden, om zo aan zijn opstanding gelijkvormig te worden (Fil. 3: 10)."^{vi} Hier kunnen we wat mee en moeten we wat mee, dunkt me! Dat zal nog niet zo meevallen trouwens. Als evangelischen is ons levensgevoel nogal gekleurd door een 'theologie van de glorie', getuige de sterk optimistisch getoonzette liederen die we

graag in onze samenkomsten zingen. Maar overschreeuwen we onszelf hier en daar niet een beetje en proberen we zo muzikaal onze knagende onzekerheid en frustraties ritueel te bezweren? Om het met een verouderde metafoer in deze tijd van telebankieren te zeggen: te vaak schrijven we zingend zo ongedekte cheques uit.

Net als koningin Ester en Luther en die velen die ons op de weg van het geloof zijn voorgegaan, wat kunnen wij anders doen dan onze plek in onze eigen tijd en cultuur aanvaarden. En net als zij, ook wij hebben geen idee van afloop of uitkomst. Enerzijds zeggen we Evert-Jan Ouweneel na: “Onderschat nooit een christendom dat op de knieën gedrongen is”^{vii}. Anderzijds zouden we weleens veel indringender dan we nu durven bevroeden geconfronteerd kunnen worden met een diepgaande ballingschapservaring voor Christus’ kerk in ons land. Waarin we misschien moeten meemaken dat onze uitstraling en mogelijkheden alleen maar kleiner worden en waarin de ervaring van vervreemding en marginaliteit in de ons omringende cultuur heel overheersend wordt. Een soort woestijnervaring, waarin alles wat extra en comfort is, wegvalt en enkel het essentiële overblijft. Mogelijk zeer louterend en leerzaam, maar in een woestijnervaring zit tegelijk ook wel een heleboel woestijn... Ik weet tenminste uit eigen ervaring wat het is om voorganger te zijn van een getalsmatig kwijnende baptistengemeente, die uiteindelijk haar opheffing onder ogen moest zien en in een plechtige viering, de trouw van God belijdend en biddend, voor de laatste keer gezamenlijk het licht uit deed. Dan gaat er trouwens heel wat op de kop! Rotsvaste overtuigingen bleken soms niet meer dan papieren werkelijkheden uit de handboeken, die het niet uithielden in de realiteit. En wat blijft dan over, als de gemeente jarenlang op de drempel van sluiting verkeert, de initiatieven niet lukken en plannen niet van de grond komen? Kun je dan nog wel een weg vooruit vinden? Jawel, we hebben het toch kunnen uithouden met die bekende drieslag van Bonhoeffer: wachten op God, bidden en het goede doen onder de mensen. En achter deze woorden steekt heel wat. Daar heb je de handen wel aan vol.^{viii} Het werd voor die groep althans een kwestie van existentieel doorleefd geloof en niet enkel geleerd geloof. Ligt hier trouwens niet een mooie uitdaging: hoe verwerken wij evangelischen de erfenis van Bonhoeffer, theologisch en spiritueel? En zitten we daarmee dan ook bij Reformatie 2.0? Onder meer in zijn geschriften worden toch de geestelijke fronten van onze tijd en cultuur geadresseerd? En zou de geschiedenis zich dan enigszins herhalen? Dat we uitgedreven door de nood van onze tijd en aangedreven door heimwee naar de ervaring van het oorspronkelijke, opnieuw de bronnen gaan lezen, waaronder dus ook Bonhoeffer, om in deze tijd en cultuur de aansluiting bij de Heilsbron te bevestigen, bewaren en vernieuwen. Maar ook bij dit waagstuk zijn er geen garanties vooraf. Dat hoeft ook eigenlijk niet. Dit voordeel hebben wij dan toch, dat aan die galerij van geloofsgetuigen in Heb. 11 in de loop van de geschiedenis galerijen voor latere geloofsgetuigen zijn bijgebouwd en met dankbaarheid doorwandelen we in gedachten ook deze galerijen. Ook zij allen die ons voorgingen op de weg van Jezus hadden geen garanties vooraf, evenmin als Ester. Toch heeft dat hen er niet van weerhouden om het te wagen voor God en voor de naam van Christus, uitgedreven door de nood van hun tijd en door heimwee naar de ervaring van het oorspronkelijke. Soms hebben ze hún versies gekend van het dichtsnoeren van leeuwenmuilen en het doven van grote vuren. Soms waren ze echter zwervers op aarde, rondzwerfend in hun schapenvachten en geitenvellen. Toch bleven ze ook zo de goede strijd strijden en het geloof behouden. Ook op het dieptepunt van de ballingschap in Babel zijn er volhardende gelovigen geweest, die het geloofsvuur in hun hart brandende mochten houden. En het estafettestokje doorgaven aan een volgende generatie, zonder zelf grote doorbraken en uitkomsten te zien of de vervulling van de beloften. Dat klinkt misschien wat minimalistisch, maar zelfs de apostel Paulus maakt uiteindelijk voor zichzelf zo de balans op aan het einde van zijn leven. “Ik heb de goede strijd gestreden, ik heb mijn loop ten einde gebracht, ik heb het geloof behouden” (2Tim. 4: 7). Het komt er voor hem blijkbaar niet meer op aan om de grote geestelijke wapenfeiten uit zijn apostolische bediening te benoemen en in de weegschaal te leggen. Zo dan maar ook voor ons: wij mogen het

waagstuk aangaan, zonder garanties vooraf. Marginaal én missionair, als vreemdelingen én als priesters, om het maar eens te zeggen met bekende titels. Here God, ook wij zijn vervreemden door te luisteren naar uw stem. Breng ons saam met uw ontheemden naar uw nieuw Jeruzalem!

ⁱ Zie J.R.R. Tolkien, In de ban van de ring. I. De reisgenoten (Het Spectrum, 1977. Oorspronkelijke titel: The fellowship of the Ring, being the first part of The Lord of the Rings), blz. 69

ⁱⁱ Dit is het refrein van het lied “Door de wereld gaat een woord” en is o.a. te vinden in de bundel Liederen voor Gemeentezang, nr. 491

ⁱⁱⁱ Dit citaat is overgenomen uit L. Praamsma, De kerk van alle tijden; verkenningen in het landschap van de kerkgeschiedenis. Deel 2. De Reformatie-eeuw (Franeker: Uitgeverij Van Wijnen, 1989), p. 57 - 58.

^{iv} L. Praamsma, De kerk van alle tijden. Deel 2. De Reformatie-eeuw, p. 59

^v Praamsma voegt hier in een voetnoot toe, dat hoewel het mogelijk is dat Luther deze gehele zin heeft uitgesproken, het alleen vast staat dat hij de laatste woorden uitsprak: “God helpe mij. Amen”, voetnoot 2 op p. 59 van het aangehaalde werk.

^{vi} Samengevat uit Wim Dekker, Marginaal en missionair; kleine theologie voor een krimpemde kerk (Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2012), p. 34 - 35. Dekker reflecteert hier op het gedachtengoed dat Henk Berkhof aanreikt in zijn boek “Christus de zin der geschiedenis”.

^{vii} Zie zijn prikkelende essay onder de titel: “De fenomenale potentie van een verzwakt christendom”, te vinden op <http://www.evertjanouweneel.nl/overzicht/17-de-fenomenale-potentie-van-een-verzwakt-christendom>

^{viii} Die drieslag wordt in verschillende publicaties uitgewerkt. Zie o. a. Wim Dekker, Marginaal en Missionair; kleine theologie voor een krimpemde kerk, p. 38 - 43. Een veel bredere uitwerking is te vinden in Wim Dekker, Tegendraads en bij de tijd; Verder in het spoor van Bonhoeffer (Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2015)